

Макаренко Н.О., к.е.н.

Сумський національний аграрний університет

доцент кафедри статистики, АГД та маркетингу

м. Суми, Україна

**НАУКОВО-ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ КЛАСТЕРНОЇ
ВИРОБНИЧОЇ СТРУКТУРИ ЯК ОСНОВНОГО НАПРЯМКУ
ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ АГРАРНОЇ ГАЛУЗІ**

На шляху до сталого розвитку аграрного сектору, ґрунтуючись на трьох складових (економічної, екологічної та соціальної), є необхідність досягнення балансу між соціальними, екологічними затратами при економічно вигідній господарській діяльності. Соціальні затрати, у свою чергу, спрямовані на досягнення певних матеріальних і нематеріальних благ. Якщо проаналізувати моделі сучасного агровиробництва та їх відповідність моделі сталого розвитку то можна з впевненістю сказати, що найбільш оптимальною є кооперативна форма сільськогосподарського виробництва [6].

Кооперативна модель ведення сільськогосподарського товаровиробництва надає можливість кооператорам збільшити обсяги виробництва безпечних продуктів харчування, забезпечити економічну ефективність виробництва, котра дасть можливість стимулювати розширене відтворення. Соціальна складова кооперативного розвитку включає підвищення рівня і якості життя селян, стабілізацію демографічних та міграційних процесів. Але, слід також зазначити, що на сьогодні кооперативні формування не в змозі повністю виступити каталізаторами сталого розвитку сільськогосподарського виробництва та сільських територій із-за відсутності достатніх фінансових ресурсів та всебічної підтримки з боку держави в частині розвитку сільськогосподарської кооперації.

Також слід наголосити про високу ресурсомісткість, низький рівень механізації та автоматизації виробничих процесів, недосконалі системи маркетингу та менеджменту, низька продуктивність праці, занепад галузі заготівель, проблеми цінової політики оптової та роздрібної мережі,

повільний розвиток оптової торгівлі, що притаманні переважній кількості кооперативних формувань. Тому одним із напрямків підвищення конкурентоспроможності всіх видів кооперації України стає створення кластерів, які на регіональних рівнях зможуть об'єднати матеріальні, грошові та трудові ресурси всіх видів кооперативів та інших аграрних товаровиробників.

Кластери підвищують інноваційну діяльність, продуктивність праці, рентабельність виробництва, конкуренцію на основі інноваційних досягнень саме серед малих та середніх підприємств, які виступають основою кооперативного руху, а отже, можна зробити припущення, що створення кластерів шляхом гуртування кооперативних формувань та сільськогосподарських підприємств є досить прогресивним процесом поступального розвитку агропромислового сектору. Утворення кластерів — це інтеграція підприємств, галузей, комплексів тощо. Необхідними умовами інтеграційних процесів є наявність інтегратора (юридичної особи, що зможе ініціювати та організувати реалізацію інтеграційного процесу) [1, с.37].

В ролі інтегратора кооперативного сектора економіки України може виступити система споживчої кооперації, оскільки вона є найбільш організованою і найпоширенішою. Кластер як найбільш ефективна форма досягнення високого рівня конкурентоспроможності є об'єднанням різних організацій (сільськогосподарських та промислових підприємств, дослідних центрів, органів державного управління, громадських організацій), що дозволяє використати переваги двох способів координації економічної системи - внутрішньофірмової ієрархії та ринкового механізму, що дає можливість більш швидко й ефективно розподіляти нові знання, наукові відкриття й винаходи, що в свою чергу покращує загальний соціально-економічний рівень регіону, на території якого функціонує кластер.

Кластерна виробнича структура синтезує ефект синергії, що виникає на основі загальної стандартизації продукції. Отже, всі учасники кластера одержують додаткові конкурентні переваги під впливом сукупного впливу

ефектів масштабу, охоплення й синергії. Механізм їх впливу наступний: неприбуткові підприємства кластера мають змогу перейти нижню границю рентабельності за допомогою спеціалізації, що забезпечує підвищення продуктивності праці та зниження собівартості продукції. Нами розроблена структурна схема функціонування та розвитку регіонального агропромислового кластера (рис. 1).

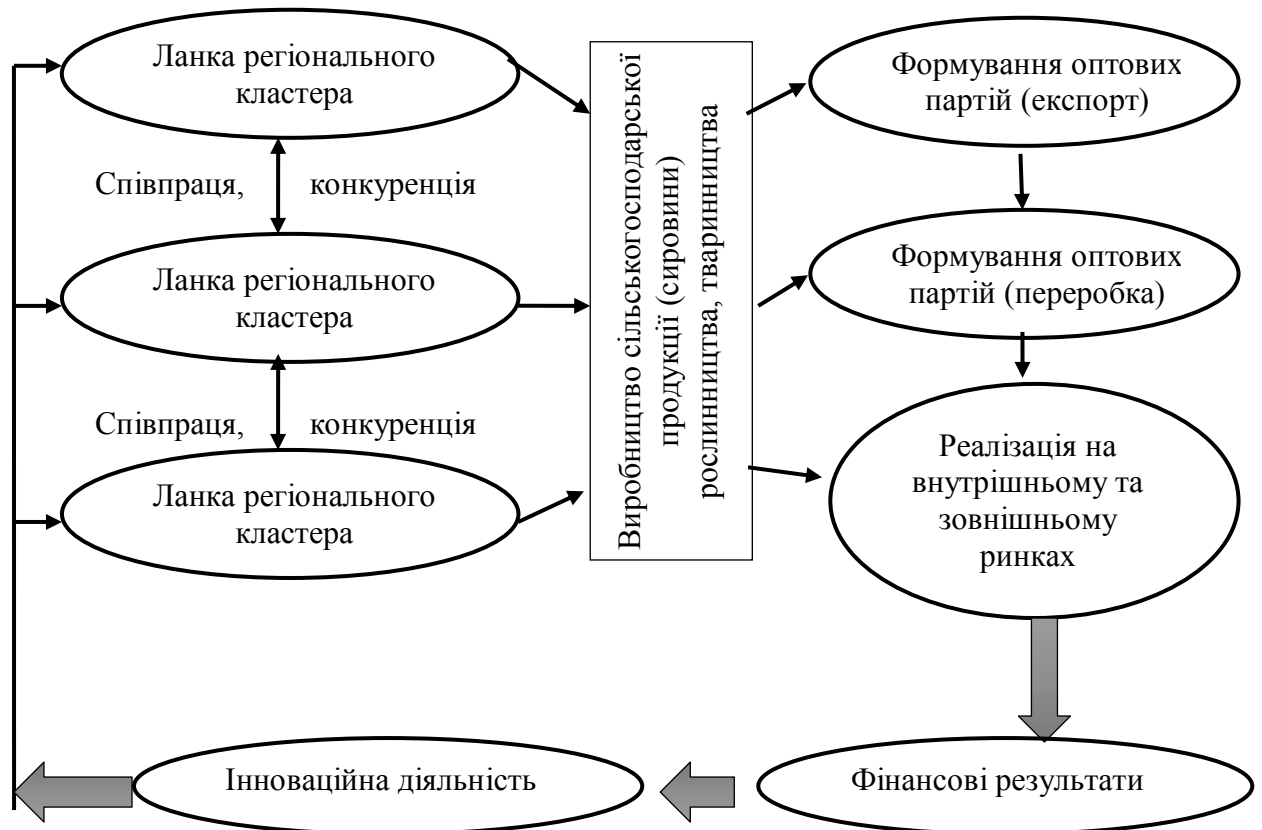

Рис. 1. Функціональна схема регіонального агропромислового кластера
(Джерело: власні дослідження автора)

Інноваційна структура кластера сприяє зниженню сукупних витрат на дослідження й розробку нововведень за рахунок підвищення ефекту виробничої структури, що дозволяє учасникам кластера стабільно здійснювати інноваційну діяльність протягом тривалого часу. Разом з виробничою сферою сталий розвиток агропромислового виробництва передбачає приділення значної уваги питанням екологічної безпеки. Екологічні затрати мають на меті недопущення забруднення навколишнього середовища та вимагають переходу від не відновлювальних до

відновлювальних ресурсів, запровадження технологічних процесів, які б мали мінімальний негативний вплив на довкілля.

Розрахунок економічного ефекту від створеного кластера, тобто етап реалізації кластера, слід розраховувати як різницю між сумою додаткових результатів та сумою додаткових витрат в усіх галузях кластера разом:

$$\Delta Ek = \sum Pk_n - \sum Bk_n, \quad (1)$$

де - ΔEk - додатковий ефект від утворення кластера, тис. грн.

Слід звернути увагу на те, що утворення кластера буде доцільним, якщо додатковий ефект від його діяльності має позитивний результат, тобто ефект від утворення повинен перевищувати сумарний ефект діяльності підприємств галузей при використанні тих самих ресурсів без утворення кластера. Отже, додатковий ефект можна розглядати як мотивацію створення кластера для окремої галузі, тобто локальний ефект.

Ефективність об'єднання окремих видів кооперації в кластери збільшується за рахунок ефекту синергії. Він розраховується як різниця між сумою ефектів підприємств галузей після утворення кластера і сумою ефектів підприємств галузей до його утворення:

$$Ek_c = \sum \Delta Ek - \sum \Delta Ek_n, \quad (2)$$

де Ek_c – синергетичний ефект між ланками кластера, тис. грн;

$\sum \Delta Ek$ – сума додаткових ефектів від утворення кластера всіма ланками кластера, тис. грн;

$\sum \Delta Ek_n$ – сума додаткових ефектів від використання ресурсів всіх організацій-учасників без утворення кластера, тис. грн.

Причому, прибуток від діяльності підприємств галузей в умовах кластера повинен перевищувати прибуток від діяльності підприємств галузей при використанні тих самих ресурсів без утворення кластера.

Всі ці моменти найбільш досконало можуть бути враховані в агропромислових кластерах. Але питання розвитку кластерів на жаль, на сьогодні в Україні не врегульовані. Серед чинних нормативно-правових

документів щодо засад державної аграрної політики не передбачено регламентування діяльності аграрних кластерів. Зокрема, в Законі України «Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року» [3] і в «Державній цільовій програмі розвитку українського села на період до 2015 року» [2] згадки про аграрні кластери відсутні. Лише проектом Закону України «Про сільське господарство» визначено, що у сільському господарстві можуть утворюватися міжгосподарські організаційно-управлінські структури у вигляді самоврядних господарських об'єднань кооперативного господарювання та кластерного регіонального співробітництва в організаційно-правових формах товариств, асоціацій, консорціумів [4].

Водночас, підтримка розвитку кластерів, у т.ч. в аграрному секторі є одним з пріоритетів регіональної економічної політики. Розвиток аграрних кластерів визнано одним із найважливіших напрямів у стратегіях розвитку багатьох регіонів, зокрема стратегії розвитку Сумської області «Нова Сумщина - 2015» , у якій основою для економічного розвитку області визначено розвиток кластерів АПК, спрямованих на формування замкнутого високотехнологічного агропромислового виробництва та на створення екологічно чистої конкурентоспроможної продукції [5].

Відсутність нормативно-правового регламентування створення кластерної організації виробництва, визнання кластеру як самоврядного господарського об'єднання підприємств унеможливорює поширення на нього існуючих та розробки нових, спеціалізованих програм державної підтримки. Як наслідок, в Україні існують лише поодинокі приклади практичного створення і функціонування аграрних кластерів, які переважно є ініціативою товаровиробників і засновані на основі досвіду, запозиченого ними зі світової практики кластерного розвитку.

Література:

1. Войнаренко М. Концепція кластерів до відродження виробництва на регіональному рівні // Економіст. — 2000. — № 1. — С. 36— 39.

2. Про затвердження Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 р.: постанова Кабінету Міністрів України // Офіційний Вісник України. - 2007. - № 73. - Ст. 27-35.
3. Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року: Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – №1. – С. 17.
4. Проект Закону України «Про сільське господарство» [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.minagro.gov.ua/page/?n=12119>
5. Стратегія економічного і соціального розвитку Сумської області на період до 2015 року «Нова Сумщина – 2015» [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.state-gov.sumy.ua/docs/komitet_ekonom_pitan/strateg_ns4932015.html
6. Promoting Sustainable Agriculture and rural development: Agenda 21 Chapter 14. Rome: FAO, 1996.